

LOF VAN DE VERTALING

Eén schrijver, één vertaler: W.G. Sebald en Ria van Hengel

In deze rubriek zingt een vertaler de lof van een collega. Frans Denissen prijst Ria van Hengel: 'Sebald dóét echt iets met zijn vertalers.'

Minstens drie van mijn vijf zussen zijn verwoede lezeressen. Op familiefeesten vang ik soms op hoe ze enthousiast praten over wat ze gelezen hebben, elkaar schrijvers of titels suggereren, boeken aan elkaar doorgeven. Ik heb wel eens gevraagd of ze toevallig wisten wie de roman die ze unaniem prezen vertaald

had. Dat bleken ze nooit te weten. Soms konden ze zelfs niet vertellen of het al dan niet een vertaald boek betrof. Ik ben het roerend eens met Barber van de Pols pleidooi om de vertalersnaam altijd op de kaft te vermelden.¹ Of het veel verschil zou uitmaken, betwijfel ik. Ik kan zelfs jaloers zijn op die ongedwongen manier van lezen, want als vertaler lijd ik aan een soort beroepsmisvorming die me belet even onbevangen naar een ondertitelde film te kijken: tot ergernis van mijn vrouw mompel ik dan af en toe iets als “dat zéggen ze niet”. Tweetalige edities zijn dan ook niet aan mij besteed: die leiden me alleen maar af van wat ik wil lezen. Als ik naar een concert ga, hoef ik ten slotte ook niet tegelijk door de partituur te bladeren om van de muziek te genieten.

Ik ken ook een ander soort lezers. Als ik geestdriftig spreek over een boek dat ik in vertaling gelezen heb, antwoorden ze: “Ik lees het origineel wel” (en ik hoor ze denken: “want een vertaling is toch maar een vertaling”). Frans, Engels, Duits, Spaans: het maakt niet uit, een mens kent zijn talen, nietwaar? Toen ik werkte aan mijn bibliografie van de Italiaanse literatuur in Nederlandse vertaling² stond ik ervan versteld hoe weinig vertalingen ik in de meeste universiteitsbibliotheken vond, ook als het ging om versies die onze eigen taal en cultuur wezenlijk hebben verrijkt. Literatuur, die lees je toch uitsluitend in de oorspronkelijke taal is bij veel academici nog steeds de teneur.

Ik herinner me dat ik lang geleden tijdens een vakantie in Frankrijk *Mort à crédit* van Louis-Ferdinand Céline had gekocht en het, meegesleept door het ritme van Célines zinnen, in één ruk had uitgelezen. Na afloop was ik diep onder de indruk, maar tegelijk besepte ik dat me heel wat was ontgaan. Kort daarop, in 1979, verscheen *Dood op krediet* in de vertaling van Frans van Woerden. Ik snelde naar de boekwinkel en kocht het. Het leek wel of ik de roman voor het eerst las. En bovenal: ik ontdekte een soort Nederlands dat me als Vlaming tot dan toe volslagen onbekend was. Toen ik zelf later werkte aan de vertaling van *Zonzon Pépette* van André Baillon, dat stilistisch

verwant is met het werk van Céline ook al is het jaren eerder geschreven, haalde ik Van Woerdens overzetting weer uit de kast en vond er allerlei uitdrukkingen in die ook mij van pas kwamen. Zo kunnen vertalers andere vertalers bevruchten.

Een vergelijkbare ervaring had ik overigens ook met een van “mijn” auteurs. In het verre 1969 studeerde ik af op een scriptie over de neologismen in *La cognizione del dolore* van Carlo Emilio Gadda en in de jaren daarop las en herlas ik alles wat ik van hem te pakken kon krijgen (veel ervan is pas na zijn dood in 1983 verschenen: van zowat elke Italië-reis nam ik weer een nieuwe Gadda mee naar huis). Maar toen ik hem eind jaren 1990, na al die tijd vruchteloos met zijn naam bij uitgeverij te hebben geleurd en gezeurd, eindelijk kon gaan vertalen, met alle denkbare woordenboeken, exegesen en commentaren op mijn werktafel, waren er hele passages die ik voor het eerst snapte. Vertalen is wel degelijk de grondigste vorm van lezen: je kunt niet één woord onbegrepen laten.

Nee, zelfs na ruim een halve eeuw omgang met literatuur ben ik niet zo zeker van mijn talenkennis. Sterker nog: hoe langer ik met vertalen bezig ben, hoe meer ik besef dat je taalkennis wel heel grondig moet zijn om ten volle van een literair werk van enig niveau te genieten. En hoe meer ik me dus bij mijn lectuur verlaat op het werk van mijn vakgenoten. “Vertrouw mij”, schrijft Barber van de Pol. Dat doe ik. Bij haar en bij heel wat andere vakgenoten. Blindelings zelfs. Als je zo lang in het vak zit, hoef je het origineel niet te kennen: je *ruikt* wanneer een vertaling goed zit en je leest die als een stuk Nederlandse literatuur.

Een halfjaar geleden werd bij het lezen van een Italiaans essay van Claudio Magris (ja, literatuur maakt soms vreemde omwegen) mijn nieuwsgierigheid gewekt naar een schrijver van wie ik nooit een letter had gelezen: W.G. Sebald (1944-2001). En omdat mijn Duits ver ontoereikend is om er belletristiek in te lezen, ging ik op zoek naar *Schwindel. Gefühle*, het boek waar Magris naar verwees en dat in het Nederlands van Ria van Hengel *Duizelingen* bleek te heten. Ik was meteen verkocht: de eigenzinnige mengeling van fictie en non-fictie, verhaal, essay en reisverslag, de subtiel aangebrachte verbanden tussen de vier ogenschijnlijk van elkaar losstaande teksten, de meanderende zinnen, het rijke en uiterst precieze vocabulaire, zelfs de verrassende afbeeldingen (geen illustraties, maar merkwaardig genoeg elementen die de tekst een vervreemdend aspect verlenen), het was me allemaal op het lijf geschreven.

Als een schrijver me eenmaal in zijn greep heeft, wil ik zo veel mogelijk van hem lezen, en wel meteen. En dus las ik in de daaropvolgende maanden alles wat van hem in het Nederlands vertaald is: verhalen, essays, polemieken, gedichten en als kroon op het werk de magistrale roman *Austerlitz*. Met een almaar groeiende bewondering voor de auteur én voor zijn vertaalster.

Intussen had ik ook gevonden dat een eerdere Nederlandse vertaling van *Schwindel. Gefühle*, van de hand van Jos Valkengoed, al in 1991 bij Van Gennep was verschenen onder de titel *Melancholische dwaalwegen*. In een recensie in *de Volkskrant* had Michaël Zeeman het daarbij, wegens de belabberde vertaling en het hemeltergend aantal zetfouten, over “moord op een boek”. Waarop Van Gennep het uit de handel terugtrok en de nog niet verkochte voorraad vernietigde met het lachwekkende excuus: “Het komt door de snelheid van produceren. De druk om het nog voor Sinterklaas uit te brengen was groot.” Alsof Sebald een schrijver van Sinterklaasboeken was.

Ik zocht en vond – per ommegaande – contact met Ria van Hengel. Uit haar antwoorden op mijn vragen spreekt een aanstekelijk enthousiasme (en ik mag er vrijelijk uit citeren): “voor Sebald doe ik alles”. Na die eerste jammerlijk mislukte poging om Sebald in ons taalgebied te introduceren is zij zijn vaste vertaalster geworden. Voor Van Gennep vertaalde ze – uitmuntend – *De emigrés* (1993) en *De ringen van Saturnus* (1996). Tot Van Gennep de rechten op Sebald overdeed aan De Bezige Bij en ze “tot haar schrik” vernam dat die laatste voor *Austerlitz* een vertaler uit haar eigen stal had ingeschakeld. De erven van Sebald keurden deze overzetting echter af, waarna De Bezige Bij zich alsnog tot Van Hengel wendde en ze de kans kreeg om de rest van Sebalds oeuvre te vertalen. Zo hoort het ook: één schrijver, één vertaler, al heb ik zelf één keer tegen die regel gezondigd en ben ik daarvoor door het “rechthebbende” vertalersduo terecht op de vingers getikt.

W.G. SEBALD AAN ZIJN FRANSE VERTALER,
PATRICK CHARBONNEAU:

*Ce n'est plus la même musique,
mais c'est aussi une belle musique.*

Uit interviews met zijn Italiaanse en Franse vertolkers had ik al vernomen dat Sebald, die aan zijn universiteit in Norwich een instituut voor literair vertalen had opgericht, zich actief met de vertalingen van zijn werk bezighield. Ria van Hengel: “Helaas heb ik Sebald nooit persoonlijk ontmoet, we hadden alleen schriftelijk en telefonisch contact over vertaalproblemen, en dat verliep uiterst soepel. Hij gaf uitgebreide antwoorden, kon zichzelf goed relativeren, vond het prima als ik bepaalde kleine dingen ‘verbeterde’, dat was dan ‘einer meiner vielen Fehler!’, kon ook zeggen ‘ich weiss nicht mehr, wo ich das herhabe...’, stuurde verhelderende tekeningetjes.” En ze voegt er een scan bij van een lange handgeschreven brief.

Dat van die “verbeteringen” is iets wat vertalers die met levende auteurs in verbinding staan wel vaker zullen hebben gemerkt: terwijl voor filologen een literaire tekst tot en met de komma’s “in steen gebeiteld” is, springen schrijvers er creatiever mee om. Voor een schrijver is zijn werk altijd *in progress*.

Ria van Hengel: “Sebald dóét echt iets met zijn vertalers, we hebben een heel netwerk van vertalers over de hele wereld, helpen elkaar bij vertaalproblemen, houden elkaar op de hoogte van Sebaldpublicaties, wisselen iets uit op zijn verjaardag en sterfdag en proberen nu al jaren ergens een Sebaldsymposium onder te brengen, zodat we elkaar ook eens live kunnen ontmoeten.”

Een versleten cliché luidt dat vertalen neerkomt op het beperken van de verliezen. Op deze manier kan het ook het maximaliseren van de winsten zijn.

FRANS DENISSEN

Literair vertaler en auteur

NOTEN

- 1 BARBER VAN DE POL, “Wat ons brengt bij de vertaling: De vertaler is meer dan een noodzakelijk kwaad”, *Ons Erfdeel*, jg. 59 (2016), nr. 2, pp. 4-13
- 2 Online te lezen: www.dbnl.org/titels/titel.php?id=deni002nede01